

"LÀNG ĐỎ" TRONG PHONG TRÀO XÔ VIẾT NGHỆ-TĨNH VÀ VIỆC LƯU GIỮ CÁC DI TÍCH "LÀNG ĐỎ" Ở NGHỆ-TĨNH

NGÔ ĐĂNG TRI*

1. CÁC "LÀNG ĐỎ" TRONG PHONG TRÀO XÔ VIẾT NGHỆ-TĨNH

1.1. Phong trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ-Tĩnh

Phong trào Xô viết Nghệ-Tĩnh là phong trào cách mạng của quần chúng công nông hai tỉnh Nghệ An và Hà Tĩnh thời kỳ 1930-1931, do Đảng Cộng sản lãnh đạo, phá tan chính quyền đế quốc, phong kiến ở cơ sở, thực hiện quyền tự quản của nhân dân, thông qua tổ chức nông hội (thôn bộ nông, xã bộ nông), quản lý địa phương theo kiểu chính quyền Xô viết (hội đồng) ở nước Nga. Những làng có chính quyền Xô viết như vậy được gọi là "làng đỏ" hay làng Xô viết Nghệ-Tĩnh.

Sự xuất hiện của phong trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ - Tĩnh có các nguyên nhân sâu xa và nguyên nhân trực tiếp.

Trong quá trình đi tìm đường cứu nước, cứu dân, thực chất là đi tìm một mô hình nhà nước, một thể chế chính trị-kinh tế khả dĩ thực hiện được nguyện vọng của nhân dân Việt Nam là độc lập, tự do, hạnh phúc,

sau nhiều lựa chọn, cuối cùng Hồ Chí Minh đã quyết định lấy mô hình Xô viết ở nước Nga, do VI.Lênin thiết lập, làm mẫu mực. Từ sự lựa chọn đó, Hồ Chí Minh đã gia nhập Đảng Cộng sản Pháp, truyền bá Chủ nghĩa Mác-Lênin vào Việt Nam, làm xuất hiện phong trào dân tộc dân chủ theo khuynh hướng cách mạng vô sản, dẫn tới sự ra đời của Đảng Cộng sản Việt Nam đầu năm 1930.

Như vậy, nguyên nhân sâu xa của cao trào cách mạng 1930-1931 là sự lựa chọn con đường cách mạng vô sản của Hồ Chí Minh và sự chỉ đạo của Quốc tế Cộng sản. Nguyên nhân trực tiếp là đường lối và phương pháp đấu tranh của Đảng Cộng sản Việt Nam và sự căm thù đế quốc khi cuộc khởi nghĩa Yên Bái (2-1930) bị tàn sát dã man và tác động tiêu cực của cuộc khủng hoảng kinh tế tư bản chủ nghĩa thế giới cùng chính sách bóc lột của thực dân Pháp, phong kiến, làm cho đời sống nhân dân Việt Nam cực khổ,... Nguyên cơ trực tiếp là do Đảng Cộng sản chủ trương tổ chức các cuộc mít tinh, biểu tình kỷ niệm ngày Quốc tế Lao động 1-5-1930 rộng khắp

* PGS.TS. Khoa Lịch sử, Trường ĐHKHXH&NV-ĐHQGHN

để đòi quyền dân sinh, dân chủ cho nhân dân, nhưng các cuộc mít tinh đó bị thực dân Pháp dùng vũ lực ngăn cản, khủng bố, dẫn tới “tức nước, vỡ bờ”.

Phong trào mang tính toàn quốc rõ nét bắt đầu từ ngày kỷ niệm Quốc tế Lao động 1-5-1930 với sự xuất hiện các cuộc mít tinh, tuần hành biểu dương lực lượng, sự xuất hiện cờ đỏ búa liềm, rải truyền đơn, diễn thuyết nhiều nơi, cả thành thị và nông thôn, trong công nhân và nông dân, khắp Bắc, Trung, Nam Kỳ. Khẩu hiệu đấu tranh không chỉ đòi dân sinh, dân chủ cho công nông Việt Nam như đòi tăng lương, bớt giờ làm, giảm sưu thuế, thi hành luật lao động, chống khủng bố chính trị... mà còn mang tính quốc tế, ủng hộ Liên bang Xô viết, phản đối chiến tranh đế quốc. Riêng tháng 5-1930 có tới 16 cuộc đấu tranh của công nhân, 34 cuộc của nông dân, 4 cuộc của học sinh và dân nghèo thành thị. Từ tháng 6 đến tháng 8-1930 cả nước có 121 cuộc đấu tranh, trong đó có 22 cuộc của công nhân, 95 cuộc của nông dân, mạnh mẽ nhất là vùng Nghệ - Tĩnh.

Sự xuất hiện của cao trào Xô viết Nghệ-Tĩnh, ngoài những nguyên nhân chung còn có một số yếu tố địa - nhân riêng. Đó là do Nghệ-Tĩnh có khu công nghiệp Vinh - Bến Thủy với số lượng công nhân đông, phong trào công nhân phát triển mạnh. Các tỉnh này là quê hương của Phan Bội Châu, Hồ Chí Minh, Trần Phú, Lê Hồng Phong, Hà Huy Tập, Hồ Tùng Mậu, Phạm Hồng Thái, Lê Hồng Sơn... có tổ chức Đảng Cộng sản phát triển rộng khắp, có sự chỉ đạo trực tiếp của các Ủy viên Trung ương Đảng như Nguyễn Phong Sắc, Nguyễn Đức Cảnh, Lê Mao. Vùng này cũng có truyền thống yêu nước và cách mạng sôi nổi, cuộc sống của nhân dân rất thấp do bị áp bức, bóc lột nặng nề và thiên tai triền miên. Sự tàn bạo

của kẻ địch ở vùng này cũng là một tác nhân đưa tới cuộc đấu tranh quyết tử của quần chúng. Hội đủ các nhân tố chung và riêng, các cuộc đấu tranh ở Nghệ-Tĩnh đã phát triển mạnh và nhanh chóng trở thành trung tâm, đỉnh cao của phong trào cả nước.

Nhìn chung, phong trào cách mạng 1930-1931 có 3 giai đoạn: Giai đoạn mở đầu (từ đầu 1930 đến cuối 4-1930); giai đoạn cao trào (từ 1-5-1930 đến đầu 1931, sôi nổi nhất là đến cuối 1930); giai đoạn thoái trào (giữa 1931 đến cuối 1931).

1.2. Các "làng đỏ" trong phong trào Xô viết Nghệ-Tĩnh

Tại Nghệ-Tĩnh, ngày 1-5-1930, theo chủ trương chung, công nhân nhà máy Diêm, nhà máy Cưa Bến Thủy cùng hàng ngàn nông dân các vùng lân cận thị xã Vinh rầm rộ biểu tình thị uy, mang theo cờ đỏ búa liềm và các khẩu hiệu đòi dân sinh dân chủ, ủng hộ cách mạng Nga. Thực dân Pháp đã cho binh lính xả súng vào đoàn biểu tình làm 7 người chết, 18 người bị thương, bắt đi 100 người. Cùng ngày hôm đó, 3.000 nông dân huyện Thanh Chương biểu tình phá đồn điền Ký Viện, cấm cờ búa liềm lên nóc nhà và tịch thu ruộng đất chia cho nông dân. Quân Pháp và lính khố xanh đã kéo tới đàn áp, bắn chết 18 người, bị thương 30 người, bắt nhiều người khác. Hai trận đụng độ đầu tiên đó đã báo hiệu tính quyết liệt của các cuộc đấu tranh tiếp theo. Trong tháng 6 và 7-1930, Nghệ - Tĩnh có 11 cuộc biểu tình lớn với hàng vạn người tham gia.

Ngày 1-8-1930, công nhân khu công nghiệp Vinh- Bến Thủy đã có cuộc tổng bãi công nhân ngày Quốc tế chống chiến tranh đế quốc. Ngày 30-8-1930, nông dân Nam Đàn kéo lên huyện đưa yêu sách, phá nhà lao giải thoát cho những người bị bắt. Ngày

1-9-1930, nông dân Thanh Chương bao vây và đốt trụ sở huyện. Ngày 7-9-1930, nông dân Can Lộc biểu tình lên huyện đòi giảm thuế thân, giảm tô, bỏ thuế chợ, thuế đò. Đến tháng 9-1930, cuộc nổi dậy của công nông Nghệ - Tĩnh phát triển tới đỉnh cao. Quần chúng đã biểu tình thị uy vũ trang, tiến công vào cơ quan chính quyền địch ở địa phương.

Đế quốc Pháp đã dùng biện pháp khủng bố khốc liệt để dập tắt cuộc nổi dậy của công nông Nghệ-Tĩnh. Ngày 12-9-1930, hơn 2 vạn người ở Hưng Nguyên (Nghệ An), đang tập trung mít tinh hưởng ứng cuộc đấu tranh của nông dân các huyện và cuộc bãi công của công nhân Vinh - Bến Thủy, phản đối chính sách khủng bố của bọn thực dân và tay sai đã bị máy bay của quân đội Pháp đến ném bom làm 217 người chết, 125 người bị thương. Như lửa đổ thêm dầu, suốt trong 2 tháng 9 và 10-1930, ở hầu hết các huyện của Nghệ An - Hà Tĩnh, nông dân đã vũ trang khởi nghĩa, kéo đến phá huyện lỵ, nhà giam, nhà ga xe lửa, cắt dây điện tín, phá đồn điền của bọn thực dân Pháp. Công nhân Vinh - Bến Thủy bãi công suốt trong 2 tháng liền để ủng hộ phong trào nông dân và phản đối chính sách khủng bố của địch.

Cuộc nổi dậy của nhân dân Nghệ - Tĩnh đã làm cho bộ máy chính quyền đế quốc và phong kiến tay sai ở nhiều huyện bị tê liệt, ở nhiều xã bị tan rã. Trước tình hình đó, các tổ chức Đảng ở địa phương đã lãnh đạo quần chúng thực hiện quyền làm chủ, tự đứng ra quản lý lấy đời sống của mình, hình thành nên các "làng đỏ". Các ban chấp hành nông hội xã (xã bộ nông), nông hội thôn (thôn bộ nông) đã đứng ra quản lý mọi mặt đời sống chính trị và xã hội ở nông thôn, mặc nhiên làm nhiệm vụ của

chính quyền cách mạng theo hình thức Xô viết.

Chính quyền Xô viết đã kiên quyết trấn áp bọn phản cách mạng, bãi bỏ các thứ thuế do đế quốc và phong kiến đặt ra, đồng thời thực hiện các quyền tự do dân chủ cho nhân dân, chia lại ruộng đất công cho nông dân, bắt địa chủ giảm tô, xóa nợ, khuyến khích dân học chữ quốc ngữ, bài trừ mê tín dị đoan, trộm cướp,... Các tổ chức quần chúng, từ những hình thức thấp như hội tương tế, hội thể dục, đến các hình thức cao như nông hội, công hội, hội phụ nữ giải phóng, đoàn thanh niên phản đế, hội học sinh, hội cứu tế đỏ, tự vệ đỏ, nhất là nông hội, đều phát triển rất mạnh. Việc tuyên truyền giáo dục ý thức chính trị cho quần chúng bằng hội nghị, mít tinh, sách báo cách mạng được đặc biệt chú trọng và tổ chức rộng rãi...

Hoảng sợ trước sự xuất hiện các làng đỏ, các Xô viết công nông và ảnh hưởng của Đảng Cộng sản, đế quốc Pháp đã thực hiện khủng bố trắng, ra sức đàn áp nhân dân với nhiều thủ đoạn xảo quyệt và tàn bạo. Hàng trăm làng xóm bị triệt hạ, hàng ngàn nhà cửa bị đốt phá, hàng vạn cán bộ, đảng viên cộng sản bị bắn giết, bị bắt tù đầy, hầu hết các cơ quan lãnh đạo của Đảng bị phá vỡ, các tổ chức quần chúng bị giải tán, các Xô viết bị xóa bỏ. Bên cạnh sự khủng bố dữ dội của kẻ địch, sự chỉ đạo đấu tranh và chủ trương xây dựng lực lượng mang tính "tả" khuynh của các cấp Đảng địa phương cũng làm cho phong trào gặp thêm nhiều khó khăn.

Sau một số cuộc mít tinh kỷ niệm ngày 1-5-1931, cuộc nổi dậy của quần chúng Nghệ - Tĩnh nổi riêng và cả nước Việt Nam nói chung đi vào thời kỳ thoái trào.

Tuy mới thành lập ở một số làng xã, thời gian tồn tại chỉ khoảng 5 tháng, nhưng Xô viết Nghệ - Tĩnh đã tỏ rõ bản chất cách mạng và tính ưu việt của nó. Đó là một chính quyền của dân, do dân và vì dân, đem lại nhiều lợi ích căn bản cho nhân dân. Cuộc nổi dậy này đã giáng một đòn quyết liệt vào chính quyền đế quốc, phong kiến, đồng thời chứng tỏ nhân dân Việt Nam có khả năng lật đổ nền thống trị cũ để xây dựng một cuộc sống mới tốt đẹp của mình. Cao trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ - Tĩnh là cuộc diễn tập đầu tiên của nhân dân Việt Nam dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản chuẩn bị cho thắng lợi của Cách mạng tháng Tám năm 1945 sau này.

2. VIỆC LƯU GIỮ CÁC DI TÍCH VỀ PHONG TRÀO XÔ VIẾT NGHỆ - TỈNH VÀ CÁC "LÀNG ĐỎ" Ở NGHỆ AN VÀ HÀ TĨNH

2.1. Việc lưu giữ các ký ức về phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh

Là một sự kiện lớn của lịch sử Việt Nam, "Xô viết Nghệ-Tĩnh" đã và đang được Đảng, Nhà nước Việt Nam quan tâm chỉ đạo nghiên cứu, lưu giữ các di sản vật thể và phi vật thể bằng nhiều hình thức phong phú:

Thứ nhất: Qua những hình ảnh, hiện vật trong Bảo tàng Cách mạng Việt Nam, Bảo tàng Hồ Chí Minh, Bảo tàng Lịch sử Quân sự Việt Nam, Bảo tàng Xô viết Nghệ - Tĩnh, Khu Di tích Kim Liên, Khu lưu niệm Tổng Bí thư Trần Phú, Khu lưu niệm Tổng Bí thư Lê Hồng Phong, Khu lưu niệm Tổng Bí thư Hà Huy Tập,...

Riêng tại Bảo tàng Xô viết Nghệ - Tĩnh ở Thành phố Vinh (Nghệ An) đã có hơn 11.000 tư liệu, hiện vật, trong đó có hơn 3.000 hiện vật gốc. Trong số 117 bảo tàng ở

Việt Nam, đây là bảo tàng chuyên đề đặt ở địa phương được thành lập sớm nhất (1960), thuộc loại lớn nhất, có nhà trưng bày và làm việc khá khang trang. Riêng phần trưng bày có 8 phòng, mỗi phòng trên 60m²: Phòng 1: Mở đầu; Phòng 2: Nguyên nhân trực tiếp bùng nổ cao trào; Phòng 3: Quá trình vận động thành lập các Đảng bộ Nghệ An, Hà Tĩnh; Phòng 4: Sơ đồ toàn cảnh cao trào Xô viết Nghệ Tĩnh; Phòng 5: Cao trào đấu tranh từ tháng 5 đến tháng 9-1930; Phòng 6: Thành quả của Xô viết Nghệ Tĩnh; Phòng 7: Đấu tranh chống khủng bố trắng; Phòng 8: Ý nghĩa lịch sử của Xô viết Nghệ Tĩnh.

Thứ hai: Qua các hội thảo khoa học và các đề tài nghiên cứu do Trung ương và các tỉnh Nghệ An, Hà Tĩnh thực hiện. Riêng tại Nghệ - Tĩnh đã có các cuộc hội thảo, như: *Xô viết Nghệ Tĩnh với cách mạng tháng Mười Nga* (1987), *"65 năm, 80 năm Xô viết Nghệ Tĩnh"*, *"Công tác tuyên truyền của Đảng trong phong trào Xô viết Nghệ-Tĩnh"*, *"70 năm Xô viết Nghệ - Tĩnh"* (2000); *Bác Hồ với quê hương Nghệ Tĩnh*, *"Kỷ niệm 100, 105 năm ngày sinh Cố Tổng Bí thư Trần Phú"* (2009), *"Kỷ niệm 100 năm ngày sinh Cố Tổng Bí thư Lê Hồng Phong, các cuộc tọa đàm về Phạm Hồng Thái, về Lê Hồng Sơn, về Hồ Tùng Mậu, về Hà Huy Tập, về Phùng Chí Kiên..."* Trong các cuộc hội thảo, tọa đàm đó, lịch sử về Xô viết Nghệ - Tĩnh, các làng đỏ ở Nghệ-Tĩnh đều được nhắc đến như là những sự kiện nổi bật, quan trọng nhất, đáng tự hào nhất.

Thứ ba: Qua các ấn phẩm trực tiếp hoặc có đề cập đến Xô viết do Nghệ - Tĩnh tổ chức biên soạn, xuất bản ở Trung ương và địa phương. Như: *"Xô viết Nghệ An"* (1950), *"Dị thảo lịch sử Xô viết Nghệ An"* (1956), *"Lịch sử Nghệ-Tĩnh"* (1984), *"Lịch sử Đảng bộ tỉnh Nghệ Tĩnh"* (1987), *"Những người*

cộng sản trên quê hương Nghệ Tĩnh" (1987), *Nghệ Tĩnh hôm qua và hôm nay*, *"Lịch sử Đảng bộ tỉnh Hà Tĩnh"* (1993), *Lịch sử Hà Tĩnh* (2000), *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Nghệ An*, *Lịch sử Đảng bộ huyện Nghĩa Đàn*, *"Lịch sử Đảng bộ huyện Hương Khê"*,... Nói chung Lịch sử Đảng bộ và lịch sử địa phương hai tỉnh Nghệ An, Hà Tĩnh và lịch sử tất cả các Đảng bộ ở hai tỉnh đều đã được biên soạn và xuất bản, tạo nên nguồn ký ức có hệ thống và lâu dài về Xô viết Nghệ - Tĩnh nói chung, các làng đỏ nói riêng.

Thứ tư: Qua việc giảng dạy lịch sử cho học sinh phổ thông và sinh viên đại học cả nước nói chung và vùng Nghệ - Tĩnh nói riêng. Như *"Cao trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ Tĩnh"* trong sách giáo khoa môn Lịch sử lớp 9 và lớp 12; *"Đảng lãnh đạo, tổ chức cao trào cách mạng 1930-1931"* trong giáo trình môn Lịch sử Đảng Cộng sản Việt Nam. Ngoài ra, các trường đại học trong cả nước có khoa Lịch sử hằng năm đều đưa sinh viên, giáo viên đến tham quan, nghiên cứu về lịch sử phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh. Các trường phổ thông trong hai tỉnh Nghệ An và Hà Tĩnh đều thường xuyên đưa giáo viên, học sinh đi nghiên cứu, tham quan các di tích, gặp gỡ các nhân chứng về Xô viết Nghệ-Tĩnh. Số nhân chứng là lão thành cách mạng 1930-1931, đến năm 2000 ở Nghệ An còn lại 27 người ở Hà Tĩnh có 18 người.

Thứ năm: Qua việc lấy tên Xô viết Nghệ - Tĩnh, hay tên các nhân vật lịch sử như Hồ Chí Minh, Trần Phú, Lê Hồng Phong, Hà Huy Tập, Nguyễn Thị Minh Khai, Nguyễn Đức Cảnh, Lê Mao, Nguyễn Phong Sắc... đặt tên cho các phường, các đường phố ở các thành phố, thị xã trong cả nước và ở Thành

phố Vinh, Thành phố Hà Tĩnh. Hoặc tên trường học, như Trường Đảng Lê Hồng Phong, Trường Đảng Trần Phú, Trường Trung học Phổ thông Lê Hồng Phong, Nguyễn Thị Minh Khai, Trường cấp 3 Trần Phú...

Thứ sáu: Qua các nhạc phẩm, hò, vè, ví dặm, tác phẩm văn học được phổ biến, trình diễn ở Nghệ - Tĩnh và các địa phương, như *"Tiếng hò trên đất Nghệ An"*, *"Đường về Hà Tĩnh"*, *"Người con gái Sông La"*, *"Thơ ca Xô viết Nghệ Tĩnh"* (1971), *"Ngọn cờ Bến Thủy"*, *"Làng đỏ"* (1982), *"Xóm thợ Trường Thi"*, *"Cô gái Sông Lam"*,...

Thứ bảy: Qua việc công nhận, xếp hạng, tôn tạo các di tích ở hai tỉnh Nghệ An và Hà Tĩnh có liên quan đến phong trào Xô viết, như ở Nghệ An có Di tích đặc biệt Kim Liên, di tích Nghĩa trang liệt sĩ 12/9, đình làng Võ Liệt, nhà cụ Vi Văn Khang,... ở Hà Tĩnh có di tích Ngã ba Nghèn, nhà cụ Mai Kính, Nhà thờ Họ Ngô,...

2.2. Việc lưu giữ ký ức về các "làng đỏ" ở Nghệ - Tĩnh

Hiện nay, theo thống kê của Bảo tàng Xô viết Nghệ-Tĩnh và của hai tỉnh Nghệ An và Hà Tĩnh, trên địa bàn hai tỉnh này có hơn 700 di tích các loại có liên quan đến phong trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ - Tĩnh được ghi nhận. Trong đó có gần 200 di tích đã phết tích, hơn 50 di tích và địa điểm di tích đã được Bộ Văn hóa Thông tin cấp bằng công nhận di tích lịch sử quốc gia. Một số khác đang được nghiên cứu, lập hồ sơ để xin công nhận xếp hạng di tích cấp quốc gia hoặc do tỉnh quản lý.

Dưới đây là 50 di tích có lưu giữ ký ức về Xô viết Nghệ - Tĩnh ở các "làng đỏ", đã được cấp bằng công nhận di tích lịch sử quốc gia.

Bảng 1: Các di tích có lưu giữ kỷ ức về Xô viết Nghệ - Tĩnh

TT	Tên di tích (thuộc làng “đó”, năm công nhận)	Nội dung di tích - Kỷ ức về Xô viết Nghệ - Tĩnh
1	<i>Nghĩa trang liệt sĩ 12/9</i> (Hưng Thái, Hưng Nguyên, Nghệ An, 1988)	- Nơi tập trung biểu tình của nhân dân Hưng Nguyên ngày 12-9-1930, thực dân Pháp hai lần cho máy bay ném bom làm chết 217 người, bị thương 125 người.
2	<i>Ngã ba Bến Thủy</i> (Trung Đô, Vinh, Nghệ An, 1988)	- Nơi công nhân và nông dân Vinh-Bến Thủy mít tinh kỷ niệm ngày Quốc tế lao động 1-5-1930, trận đụng độ đầu tiên của công nông Nghệ-Tĩnh với đế quốc Pháp thời kỳ 1930-1931.
3	<i>Đình Võ Liệt</i> (Võ Liệt, Thanh Chương, Nghệ An, 1988)	- Nơi tập trung đấu tranh của nhân dân trong vùng để kéo di bao vây, đập phá huyện đường, điển hình là cuộc đấu tranh ngày 1-9-1930 với 20.000 tham gia, nơi làm việc, hội họp, chia thóc cho dân nghèo của Xô viết. Đây cũng là một di sản văn hóa độc đáo về kiến trúc nghệ thuật.
4	<i>Ngã ba Nghèn</i> (Nghèn, Can Lộc, Hà Tĩnh, 1988)	- Nơi diễn ra cuộc biểu tình của nhân dân Can Lộc trong ngày 01-8-1930, buộc Tri huyện Trần Mạnh Dân phải nhận yêu sách và hứa sẽ thực hiện các yêu sách do đoàn biểu tình đề ra, nơi thực dân Pháp xử bắn 42 chiến sĩ cách mạng tham gia phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh.
5	<i>Đình Đình Lự</i> (Tân Lộc, Can Lộc, Hà Tĩnh, 1988)	- Nơi Xứ ủy Trung kỳ tổ chức kết nạp đảng viên lớp đầu tiên của tỉnh Hà Tĩnh, là cơ sở hoạt động của Đảng, là trụ sở của chính quyền Xô viết năm 1930-1931.
6	<i>Hiệu Yên Xuân</i> (Lĩnh Sơn, Anh Sơn, Nghệ An, 1988)	- Nơi Nguyễn Phong Sắc thành lập Đông Dương Cộng sản Đảng ở Nghệ An, nơi may cờ Đảng phục vụ cho các cuộc đấu tranh thời kỳ 1930-1931.
7	<i>Nơi mít tinh kỷ niệm cách mạng Nga</i> (Diễn Ngọc, Diễn Châu, Nghệ An, 1990)	- Nơi ngày 7-11-1930 đã tổ chức cuộc mít tinh kỷ niệm lần thứ 13 Cách mạng tháng Mười Nga, có hàng ngàn nhân dân các tổng thuộc phủ Diễn Châu tham gia, bị thực dân Pháp đàn áp, bắn chết trên 40 người.
8	<i>Đình Lương Sơn</i> (Bắc Sơn, Đô Lương, Nghệ An, 1990)	- Là nơi mít tinh, biểu tình, cấm cờ Đảng và tổ chức đấu tranh lấy lúa của nhà giàu chia cho dân nghèo, nơi học chữ Quốc ngữ, là trụ sở làm việc của chính quyền Xô viết, nơi thực dân Pháp xử bắn 8 chiến sĩ cộng sản trước cửa đình.
9	<i>Di tích Tràng Kê</i> (Mỹ Thành, Yên Thành, Nghệ An, 1990)	- Là địa điểm có phong trào đấu tranh cách mạng mạnh thời kỳ 1930-1931, nơi thực dân Pháp mở trường bắn để xử bắn 72 chiến sĩ tham gia phong trào Xô viết Nghệ Tĩnh.
10	<i>Đình Trung</i> (Hưng Dũng, Vinh, Nghệ An, 1990)	- Địa điểm mít tinh, biểu tình, diễn thuyết và hội họp, tiêu biểu là cuộc tập trung lực lượng công nhân nông dân Vinh và các làng lân cận biểu tình ngày 1-5-1930; trụ sở làm việc của chính quyền Xô viết 1930-1931.
11	<i>Dăm Mụ Nuôi</i> (Hưng Dũng, Vinh, Nghệ An, 1990)	- Nơi Phuyền Phong Sắc, Nguyễn Đức Cảnh cùng các đồng chí trong Xứ ủy Trung kỳ họp bàn việc đấu tranh, địa điểm thành lập Chi bộ đảng, nơi Đảng họp bàn chuẩn bị cho cuộc đấu tranh ngày 1-5-1930, nơi tổ chức lễ Tế Cộng sản.
12	<i>Cây Sanh chùa Nía</i> (Hưng Dũng, Vinh, Nghệ An, 1990)	- Địa điểm treo cờ Đảng, là nơi tập trung tự vệ để tập luyện phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh, địa điểm họp bí mật của Đảng.
13	<i>Nhà ông Nguyễn Hữu Diên</i> (Hưng Dũng, Vinh, Ng.An, 1990)	- Cơ quan ấn loát của Xứ ủy Trung kỳ, nơi in truyền đơn, tài liệu của Đảng thời kỳ Xô viết Nghệ-Tĩnh.
14	<i>Nhà ông Nguyễn Sĩ Huyền</i> (Hưng Dũng, Vinh, Nghệ An, 1990)	- Cơ sở làm việc của đồng chí Nguyễn Phong Sắc, Nguyễn Đức Cảnh, Xứ ủy Trung kỳ và Tỉnh ủy Vinh-Bến Thủy.
15	<i>Nhà ông Lê Mai</i> (Hưng Dũng, Vinh, Nghệ An, 1990)	- Cơ sở hoạt động của Xứ ủy Trung kỳ và Tỉnh ủy Vinh-Bến Thủy từ năm 1929 đến năm 1931.
16	<i>Nhà cụ Mai Kinh</i> (Thạch Việt, Thạch Hà, Hà Tĩnh, 1990)	- Cơ sở hoạt động của Đảng thời kỳ 1930-1931, nơi hội họp thành lập Tỉnh Đảng bộ Hà Tĩnh đầu năm 1930.
17	<i>Đình làng Từ Mỹ</i> (Sơn Châu, Hương Sơn, Hà Tĩnh, 1990)	- Nơi treo cờ Đảng, tập trung nhân dân đấu tranh, tiêu biểu là cuộc đấu tranh ngày 19/9/1930 do đồng chí Hồ Hảo lãnh đạo, phá kho thóc của nhà giàu chia cho dân nghèo, nơi làm việc của chính quyền Xô viết.

18	<i>Nhà đồng chí Hà Huy Tập</i> (Cẩm Hưng, Cẩm Xuyên, Hà Tĩnh, 1990)	- Nhà Hà Huy Tập (Tổng Bí thư của Đảng 1936-1938), cơ sở hoạt động của Đảng trong phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh 1930-1931.
19	<i>Đình làng Quỳnh Đôi</i> (Quỳnh Đôi, Quỳnh Lưu, Nghệ An, 1991)	- Nơi mít tinh treo cờ Đảng, trụ sở của Xô viết xã, nơi thực dân Pháp tra tấn, xử bắn 9 chiến sĩ tham gia phong trào Xô viết Nghệ-Tĩnh.
20	<i>Miếu Biên Sơn</i> (Hậu Lộc, Can Lộc, Hà Tĩnh, 1991)	- Nơi liên lạc, họp bàn bí mật và cất dấu tài liệu của Đảng trong thời kỳ Xô viết 1930-1931.
21	<i>Nhà ông Hoàng Viên</i> (Hưng Châu, Hưng Nguyên, Nghệ An, 1991)	- Cơ sở của Xứ ủy Trung Kỳ trong thời gian dịch khủng bố trắng, nơi làm việc của Nguyễn Phong Sắc, Nguyễn Đức Cảnh và nhiều cán bộ khác thời kỳ 1930-1931.
22	<i>Đình Tám Mái</i> (Quỳnh Thuận, Quỳnh Lưu, Nghệ An, 1992)	- Nơi làm việc của chính quyền Xô viết địa phương, nơi tập trung đấu tranh của diêm dân làm muối Quỳnh Lưu, điển hình là cuộc đấu tranh ngày 20-6-1930.
23	<i>Đình Long An</i> (Diễn Trường, Diễn Châu, Nghệ An, 1992)	- Nơi phát hiệu lệnh đấu tranh của nhân dân phía bắc phủ Diễn Châu năm 1930-1931, nơi tập trung quần chúng mít tinh, biểu tình trước khi kéo vào phủ Diễn Châu đấu tranh, địa điểm làm việc của Xã Bộ nông.
24	<i>Nhà thờ họ Ưông</i> (Hưng Lộc, Vinh, Nghệ An, 1992)	- Địa điểm làm việc của Xứ ủy Trung kỳ và Tỉnh ủy Vinh - Bến Thủy thời kỳ 1930-1931.
25	<i>Chùa Chân Tiên</i> (Thịnh Lộc, Can Lộc, Hà Tĩnh, 1992)	- Nơi các tổ chức cách mạng của Đảng đã chọn làm địa bàn hoạt động, hội họp trong cao trào Xô viết 1930-1931.
26	<i>Đền Đò Dài</i> (Đậu Liêu, Can Lộc, Hà Tĩnh, 1992)	- Nơi các đồng chí lãnh đạo của Tỉnh ủy Hà Tĩnh như Trần Hữu Thiệu, Hoàng Lạc,... hội họp, cất dấu tài liệu của Đảng trong cao trào Xô viết Nghệ - Tĩnh.
27	<i>Nhà thờ họ Hoàng Văn</i> (Nghị Tân, Cửa Lò, Nghệ An, 1993)	- Trụ sở của Huyện ủy Nghi Lộc, nơi ăn, ở, hội họp của cán bộ Đảng, nơi in truyền đơn tài liệu cho Đảng thời kỳ Xô viết Nghệ Tĩnh
28	<i>Nhà thờ họ Phạm</i> (Hưng Nhân, Hưng Nguyên, Nghệ An, 1994)	- Cơ sở hoạt động của tổ chức yêu nước, cách mạng và của nhiều cán bộ Xứ ủy Trung Kỳ, Tỉnh ủy Vinh- Bến Thủy thời kỳ 1930-1931, nơi thờ liệt sĩ Phạm Hồng Thái (người đã mưu giết Toàn quyền Đông Dương, 6-1924).
29	<i>Đình Phú Nhuận</i> (Dặng Sơn, Đô Lương, Nghệ An, 1994)	- Địa điểm tập trung đấu tranh, treo cờ Đảng, tập trung thóc chia cho dân, nơi học chữ Quốc ngữ và là trụ sở làm việc của Xã Bộ nông trong phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh.
30	<i>Nhà thờ họ Hoàng Trần</i> (Dặng Sơn, Đô Lương, Nghệ An, 1994)	- Nơi Tỉnh ủy Nghệ An làm việc thời kỳ 1930-1931, nơi thờ liệt sỹ Hoàng Trần Thám (Tỉnh ủy viên) hy sinh trong phong trào Xô viết.
31	<i>Nhà cụ Vi Văn Khang</i> (Môn Sơn, Con Cuông, Nghệ An, 1994)	- Nơi cuối năm 1930 đầu 1931, Tỉnh ủy Nghệ An đã lên xây dựng cơ sở tránh dịch, nơi tháng 3-1931, Tỉnh ủy đã có cuộc họp thành lập chi bộ miền núi đầu tiên ở Nghệ - Tĩnh.
32	<i>Đình Liên Trì</i> (Liên Thành, Yên Thành, Nghệ An, 1995)	- Nơi tập trung nhân dân đấu tranh mít tinh biểu tình, cầm cờ trong thời kỳ Xô viết Nghệ - Tĩnh, nơi làm việc của chính quyền Xô viết năm 1930-1931.
33	<i>Nhà thờ họ Hoàng</i> (Lộc Đa, Vinh, Nghệ An, 1995)	- Cơ sở hoạt động của Xứ ủy Trung kỳ và Tỉnh ủy lâm thời Vinh-Bến Thủy. Đồng chí Hoàng Trọng Tri, tộc trưởng họ Hoàng, Bí thư Chi bộ là người cầm cờ đi đầu trong cuộc biểu tình ngày 1-5-1930.
34	<i>Đền Triá</i> (Hưng Lộc, Vinh, Nghệ An, 1995)	- Địa điểm nhân dân Hưng Lộc tập trung mít tinh, biểu tình và tổ chức truy điệu các chiến sĩ cộng sản hy sinh ngày 11-12-1930 trong phong trào cách mạng 1930-1931.
35	<i>Đền thờ Đức hậu Ngô Đăng Minh</i> (Hà Linh, Hương Khê, Hà Tĩnh, 1996)	- Nơi thành lập Chi bộ Đảng thứ hai ở Hương Khê, nơi đặt cơ quan ấn loát của Tỉnh ủy Hà Tĩnh, trụ sở của Xã bộ nông năm 1930-1931, nơi thành lập Đảng bộ huyện Hương Khê (là di tích văn hóa, nơi thờ Ngô Đăng Minh, cháu nội Thế quận công Ngô Cảnh Hữu, được phong Hầu năm 1682, thời Lê Hy Tông).
36	<i>Đền Thượng</i> (Quỳnh Nghĩa, Quỳnh Lưu, Nghệ An, 1996)	- Nơi mít tinh, trụ sở làm việc của Xô viết, là trung tâm đấu tranh của các tổng ở Bãi Ngang (Quỳnh Lưu).

37	<i>Đền Phương Cường</i> (Nghị Phong, Nghi Lộc, Nghệ An, 1996)	- Cơ sở của Xứ ủy Trung Kỳ và Huyện ủy Nghi Lộc thời kỳ 1930-1931, nơi in truyền đơn, báo chí của Đảng, địa điểm hoạt động của Nguyễn Phong Sắc, Nguyễn Đức Cảnh,...
38	<i>Đền Pháp Độ</i> (Diễn Thắng, Diễn Châu, Nghệ An, 1997)	- Địa điểm tập trung đấu tranh của nhân dân Diễn Châu trên trục đường số 7, cơ sở hoạt động của Đảng trong thời kỳ Xô viết.
39	<i>Nhà thờ họ Nguyễn Sỹ</i> (Thanh Lương, Thanh Chương, N.An, 1997)	- Nơi hoạt động của Đảng, nơi tập trung đấu tranh, trụ sở làm việc của Xô viết xã thời kỳ 1930-1931.
40	<i>Nhà thờ họ Phan Mạc</i> (Hoa Thành, Yên Thành, Nghệ An, 1997)	- Cơ sở hoạt động của tổ chức yêu nước và cách mạng từ 1928 đến 1931, nơi hình thành tư tưởng yêu nước và cách mạng của Phan Đăng Lưu, Ủy viên Trung ương Đảng.
41	<i>Địa điểm Cồn Mô</i> (Bến Thủy, Vinh, Nghệ An, 1997)	- Nơi hội họp của Xứ ủy Trung kỳ và Tỉnh ủy Vinh- Bến Thủy, nơi tập trung nhân dân đấu tranh và dựng dấu lịch sử giữa quần chúng cách mạng và kẻ địch trong cuộc đấu tranh ngày 1-5-1930.
42	<i>Đình Chợ Xâm</i> (Nghị Hoa, Nghi Lộc, Nghệ An, 1998)	- Nơi treo cờ Đảng, hội họp, cơ sở làm việc của chính quyền Xô viết. Tại đây địch đã xử bắn 19 chiến sĩ cách mạng tham gia phong trào 1930-1931.
43	<i>Đền Chính Vị</i> (Nghị Xuân, Nghi Lộc, Nghệ An, 1998)	- Nơi ngày 2-1-1931 nhân dân đã tập trung đấu tranh giết tri huyện Tôn Thất Hoàn, nơi thực dân Pháp xử bắn 22 chiến sĩ cách mạng trong đó có Nguyễn Phong Sắc, Thường vụ Trung ương Đảng, Bí thư xứ ủy Trung Kỳ, người lãnh đạo phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh 1930-1931.
44	<i>Nhà thờ họ Nguyễn Duy</i> (Thanh Phong, Thanh Chương, Nghệ An, 1998)	- Nơi Tỉnh ủy Nghệ An đã chọn làm một địa điểm để làm việc và chỉ đạo đấu tranh khi phong trào Xô viết ở đỉnh cao và lúc bị địch khủng bố trắng.
45	<i>Nhà thờ đồng chí Nguyễn Sỹ Sách</i> (Thanh Lương, Thanh Chương, Nghệ An, 1998)	- Nơi Nguyễn Sỹ Sách, Bí thư kỳ bộ Việt Nam cách mạng Thanh niên Trung kỳ soạn thảo các văn bản, xúc tiến tập hợp các tổ chức chuẩn bị cho sự ra đời của Đảng, đây cũng là nơi thờ phụng, hương khói liệt sĩ Nguyễn Sĩ Sách
46	<i>Nhà thờ họ Thái Đắc</i> (Bãi Sơn, Đô Lương, Nghệ An, 1998)	- Nơi Tỉnh ủy Nghệ An chọn làm cơ sở hội họp, liên lạc của Đảng trong thời kỳ Xô viết Nghệ-Tĩnh 1930-1931.
47	<i>Đền Tân Sơn</i> (Xuân Hòa, Nam Đàn, Nghệ An, 1998)	- Nơi gặp gỡ của các thanh niên yêu nước trước khi xuất dương, như Phan Bội Châu, Lê Hồng Sơn, Hồ Tùng Mậu, Trương Văn Lĩnh, cơ sở của Đảng thời kỳ 1930-1931.
48	<i>Mộ đồng chí Lê Hồng Sơn</i> (Xuân Hòa, Nam Đàn, Nghệ An, 1998)	- Mộ của Lê Hồng Sơn, một trong những người tham gia mưu sát toàn quyền Đông Dương - Méc-lanh, nơi Lê Hồng Sơn bị thực dân Pháp xử bắn.
49	<i>Nhà thờ họ Hồ Cu Án</i> (Quỳnh Đôi, Quỳnh Lưu, Nghệ An, 2000)	- Cơ sở làm việc, treo cờ Đảng, in truyền đơn, tài liệu của Đảng trong các thời kỳ 1925, 1930-1931, nơi thờ Nguyễn Thị Thảo, vợ liệt sĩ Hồ Tùng Mậu.
50	<i>Nhà thờ cụ Hồ Tùng Mậu</i> (Quỳnh Đôi, Quỳnh Lưu, Nghệ An, 2000)	- Nhà đồng chí Hồ Tùng Mậu là cơ sở ẩn, ở, làm việc của nhiều thế hệ yêu nước và cách mạng, nơi làm việc của Xô viết địa phương, nơi an táng của Hồ Tùng Mậu, chiến sĩ tiến bộ cách mạng, tham gia thành lập Đảng,...

Qua bảng thống kê và thực tế các di tích nêu trên, có thể nêu lên mấy nhận xét:

Thứ nhất: Số di tích về Xô viết Nghệ Tĩnh đã xếp hạng là khá nhiều, đến năm 2000 có trên 50 điểm. Trong số 50 di tích về Xô viết được xếp hạng, Nghệ An chiếm phần lớn, tới 41/50 di tích (80%). Điều đó phù hợp với thực tế phong trào ở Nghệ An phát triển mạnh hơn ở Hà Tĩnh.

Thứ hai: Dấu tích về Xô viết Nghệ - Tĩnh có khắp mọi nơi ở Nghệ-Tĩnh (700 địa

điểm), song những nơi còn lưu giữ được ký ức về Xô viết hiện tại chủ yếu là ở các làng “đỏ”, nơi có phong trào Xô viết, có Xã bộ nông, Thôn bộ nông ra đời và hoạt động, gắn liền với các đình, chùa, nhà thờ, nhà cá nhân. Cụ thể, phân theo loại kiến trúc, có 13 di tích là nhà thờ họ, 11 di tích là đình, 9 di tích là mộ, nghĩa trang, vật thể tự nhiên ngoài trời, 8 di tích là đền thờ, 7 di tích là nhà ở, 1 di tích là chùa, 1 di tích là hiệu buôn. Những di tích bị mai một chủ

yếu là do chiến tranh và sự chuyển biến về kinh tế - xã hội nói chung, hoặc do không gắn với một di tích văn hoá, lịch sử khác.

Thứ ba: Số di tích được công nhận đều thuộc thời kỳ từ 1988 về sau, tức là thời kỳ đổi mới ở Việt Nam, chứng tỏ trong đổi mới, Đảng, Nhà nước rất chú trọng việc lưu giữ những ký ức về cách mạng nói chung, về Xô viết Nghệ-Tĩnh, đến việc giáo dục truyền thống yêu nước cách mạng trong đó có giáo dục về Xô viết Nghệ - Tĩnh nói riêng. Những di tích còn giữ được thường gắn với những vùng hiện có kinh tế, văn hóa khá phát triển, gần các đường giao thông, tại các trung tâm kinh tế, văn hóa của địa phương; là nơi trước và sau phong trào Xô viết cũng như hiện tại đều có phong trào yêu nước và cách mạng của nhân dân khá cao.

Thứ tư: Sự tồn tại của các di tích chủ yếu là do đóng góp công sức, tiền của của nhân dân địa phương, một phần do kinh phí của Nhà nước trung ương cấp, còn của tỉnh, huyện là không đáng kể. Ở Nghệ An, từ năm 1990 đến 2000, chỉ có 25/35 di tích đã xếp hạng được Trung ương cấp kinh phí chống xuống cấp, bình quân mỗi di tích khoảng 20 triệu đồng, cao nhất là 60 triệu, trong khi đó, chỉ riêng sự đóng góp của nhân dân cho 2 di tích Đền Thượng (Quỳnh Lưu) và Đền Chính Vị (Nghị Lộc) đã lên tới trên 200 triệu đồng.

Thứ năm: Mặc dù đã được tổ chức Đảng, chính quyền sở tại quan tâm, nhân dân có ý thức tôn trọng, góp công sức bảo vệ, tu sửa, song do thiếu kinh phí và điều kiện

khí hậu khắc nghiệt, nên nhiều di tích hiện đang bị xuống cấp nghiêm trọng, nhất là các di tích không gắn với một di tích văn hoá, lịch sử cụ thể nào khác, ít có lễ hội và khách đến thăm quan. Cơ sở vật chất, số hiện vật và sự trưng bày về các làng đỏ ở Bảo tàng Xô viết Nghệ - Tĩnh (Vinh) dù đã cố gắng, song cũng còn rất khiêm tốn so với thực tế lịch sử.

Thứ sáu: Tại các "làng đỏ" nói riêng, cả vùng Nghệ Tĩnh nói chung, ký ức về phong trào Xô viết không chỉ tồn tại ở các di tích vật thể, mà còn tồn tại ở các di sản phi vật thể (thơ ca, hò, vè, tuồng, kịch,...), song nó cũng đang bị mai một đi nhanh chóng cùng với sự ít dần của lớp người tuổi 80-90. Vì vậy, cần chú ý sưu tầm, lưu giữ những ký ức đó để bổ sung và làm phong phú cho bức tranh toàn cảnh vốn có của sự kiện Xô viết và các làng đỏ Nghệ Tĩnh.

Nhìn chung, cao trào cách mạng 1930-1931 và Xô viết Nghệ - Tĩnh là một sự kiện lớn của lịch sử Đảng Cộng sản và cách mạng Việt Nam. Việc lưu giữ các ký ức về sự kiện đó, nhất là về các "làng đỏ", đã và đang được Đảng, Nhà nước Việt Nam và các Đảng bộ, chính quyền hai tỉnh Nghệ An và Hà Tĩnh thường xuyên quan tâm. Giá trị lịch sử của phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh nói chung, về các làng đỏ nói riêng rất cần được nghiên cứu, lưu giữ, phát huy tốt hơn nữa, nhằm phục vụ công tác giáo dục truyền thống yêu nước và cách mạng cho nhân dân, phục vụ sự nghiệp đổi mới, hội nhập quốc tế, phát triển đất nước bền vững hiện nay và lâu dài về sau.